

COVID-19 Pandemisi ve Obsesif Kompulsif Bozukluk

COVID-19 Pandemic and Obsessive Compulsive Disorder

Zihniye Okray ¹

Öz

Coronavirüs hastalığı-2019 (Covid-19) pandemisi Dünya Sağlık Örgütü tarafından bir pandemi olarak ilan edilmesinin ardından temizlik, maske ve sosyal mesafe kuralları da hem hastalık önleme ve koruma merkezleri hem de medya tarafından sürekli hatırlatılan uyarılar haline gelmiştir. Maske, temizlik ve sosyal mesafe hayatlarımızın yeni normalleri haline gelmiştir. Obsesif kompulsif bozukluğunun yaygın belirtiler arasında bulunan temizlik/temizleme kompulsiyonları ve mikrop bulaşma obsesyonları ve Covid-19'dan korunma davranışları ile alevlenmiş ve bu önlemler obsesif kompulsif bozukluğun semptomlarının nerede başladığını ve hangi davranışların obsesif kompulsif bozukluk olarak değerlendirilebileceği konusunda da kafa karışıklıklarına neden olmuştur. Bu gibi önlemler özellikle obsesif kompulsif bozukluğu olan olguların semptomlarının şiddetlenmesinin yanı sıra diğer hastalık bulaşma obsesyonlarını da Covid-19 bulaşma obsesyonu haline getirmiştir. Yapılan birçok çalışma depresyon, anksiyete bozuklukları belirtilerinin artmış olduğunu gösterirken obsesif kompulsif bozukluğu semptomlarının alevlendiğini, klinisyenler tarafından yeni obsesif kompulsif bozukluk tanı konulma sıklığının arttığını tespit edilmiştir. Covid-19 pandemisi çocuk-ergen, obsesif kompulsif bozukluk tanısı almış ve tedavisi devam eden olguların yanı sıra obsesif kompulsif bozukluk geliştirme riski olan birçok bireyi de olumsuz yönde etkilemiştir. Yapılan bu çalışma sonucunda medya, hastalık önleme merkezleri tarafından yapılan açıklamalar konusunda dikkatli olunması ve klinisyenlerin de obsesif kompulsif bozukluk ile baş etmek durumunda olan olguların tanı ve psikoterapi süreçlerinde daha dikkatli olunması gerekliliğini ön plana çıkarmıştır.

Anahtar sözcükler: Obsesif kompulsif bozukluk, COVID-19, pandemi, alevlenme

Abstract

After the Coronavirus disease-2019 (COVID-19) was declared as a pandemic by the World Health Organization, cleanliness, mask and social distance rules have also become warnings constantly reminded by both the centers for disease prevention and protection and the media. Common symptoms of obsessive compulsive disorder include cleaning/washing compulsions and germ transmission obsessions became confusing with the COVID-19 prevention behaviors. Such measures have made COVID-19 transmission obsessions especially exacerbated by the symptoms of patients with obsessive compulsive disorder, as well as other disease transmission obsessions. While many studies have insisted symptoms of depression, anxiety disorders, Obsessive compulsive disorder symptoms have flared up and the frequency of new obsessive compulsive disorder diagnosis by clinicians has increased. COVID-19 pandemic has negatively affected many children-adolescents, patients diagnosed with obsessive compulsive disorder and ongoing treatment, as well as many people at risk of developing obsessive compulsive disorder. As a result of this study, the media highlighted the need to be careful about the explanations made by the centers for disease prevention and to be more careful in the diagnosis and psychotherapy processes of clinicians who have to deal with obsessive compulsive disorder.

Keywords: Obsessive compulsive disorder, COVID-19, pandemic, aggravation

¹Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke, K.K.T.C.

✉ Zihniye Okray, Lefke Avrupa Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Lefke, K.K.T.C.
zokray@eul.edu.tr | 0000-0002-9117-4991

Geliş tarihi/Received: 21.11.2020 | Kabul tarihi/Accepted: 30.01.2021 | Çevrimiçi yayın/Published online: 03.06.2021

KORONAVİRÜS HASTALIĞI-19 (COVID-19) koronavirüs şiddetli akut solunum sendromuna neden olan ve özellikle kronik hastalığı olan kişilerde hızla ölüme yol açabilen yüksek damlacık iletim oranına sahip bir virüstür. Kişiden kişiye bulaşma ölüm oranını Li ve arkadaşları (2020) ve Önder ve arkadaşları tarafından (2020) %2-5 olarak bildirmişlerdir. Mart 2020'de yaklaşık 136 ülke evde kalma, 2 metrelik fiziksel mesafe ve sosyal toplantıların yasaklanması dahil olmak üzere COVID-19'un yayılmasını sınırlamak için sıkı önlemler aldı. Buna geniş halk kitleleri eşlik etti. Düzenli el yıkama, hijyen ve yüz maskeleri ve eldivenler gibi kişisel koruyucu ekipmanlar (KKD) kullanılmasını öneren sağlık kampanyaları düzenlendi (Abba-Aji ve ark. 2020). COVID-19'un neden olduğu güvensizlik ve belirsizlik korkusu, ayrılık ve belirli önemli ilişkilerin kaybı ve yaşam tarzındaki büyük değişiklikler genel popülasyonda psikolojik sorunlara neden olabilecek duygusal tepkileri güçlü bir şekilde uyandırdı (Fenfen ve ark. 2020). Bir pandemi sırasında bir bireyin kendisi ve aile üyelerinin sağlığı hakkında sürekli endişeler duyması akıl hastalığı için önemli bir risk faktörüdür (Li ve ark. 2020). Aşırı endişe, obsesif kompulsif bozukluğun gelişiminde kabul edilen en önemli etiyolojik faktördür (López-Solà ve ark. 2020).

Obsesif kompulsif bozukluk (OKB) bireyin takıntılarının, zorlantılarının ya da her ikisinin birlikte bulunduğu ve bireyin önemli ölçüde toplumsal ve mesleki işlevselliğini bozmasının yanı sıra bireyde belirgin bir sıkıntıya yol açan ruhsal bozukluktur. OKB'si olan olgular genellikle takıntı ve zorlantıya karşı koymak için büyük bir istek duyar fakat başarılı olamazlar. Bireyin aklına düşen düşüncelerden kurtulması neredeyse imkansızdır ve bazı durumlarda zorlantılı davranışlar da bunlara eşlik eder. Obsesyonu zihinsel bir uğraş iken kompulsiyon kimi zaman davranış kimi zaman da zihinsel eylemlerdir. Kompulsiyon genellikle takıntının yarattığı anksiyeteyi azaltmak için girişilen çabalarlardır. En tipik obsesyonlar, bulaşma, kirlilik veya hastalık temalarını ve belirli eylemlerin performansı hakkında şüpheleri içerir. Yaygın zorlayıcı davranışlar arasında tekrarlayan temizlik veya yıkama, kontrol etme, düzenleme, tekrarlama ve istifleme yer alır. (Vandenboss 2007, Koroğlu 2016). Obsesif ve kompulsif belirtiler, ego-distonik olup zarardan kaçınma, iç görü, direnme ve doyumun yokluğu ile karakterizedir (TPD 2006).

Lensi ve arkadaşları (1996), özellikle erkek olgularda OKB'nin erken başlangıçlı olduğu ve hastalık öykülerinde perinatal travmanın varlığı, evlenmemiş olma ve obsesyonları arasında kesinlik, cinsel ve simetri obsesyonlarının yaygın olmasına rastlanırken kadınların OKB tanılarının hayatlarının daha geç dönemlerinde konulduğu, evlilik öykülerinin bulunduğu, OKB tanısı aldıktan sonra panik bozukluk gösterme olasılıklarının yükseldiği ve agresif obsesyonlara daha sık rastlandığını saptamıştır. Lensi ve ark.'nın yaptıkları bu çalışmada OKB'de özellikle cinsiyet farklılıklarının bulunabileceği vurgulanmıştır.

Wang ve arkadaşları (2020) COVID-19 koronavirüs salgınının Çin toplumunda yarattığı ilk psikolojik belirtileri inceledikleri çalışmalarında Çin popülasyonunun orta ve ağır düzeylerde depresyon, anksiyete ve stres belirtileri sergilediklerini tespit etmiştir. Choi ve arkadaşları (2020) Hong Kong'da yürüttükleri çalışmalarında benzer bir şekilde COVID-19 salgınının depresyon ve anksiyete düzeylerinde yükselmelere neden

olduğunu tespit etmişlerdir. Choi ve arkadaşlarının (2020) bir başka bulgusu da 2003 yılındaki SARS salgını sırasında Hong Kong'da bulunmayan bireylerin anksiyete ve depresyon düzeylerinin o sırada Hong Kong'da bulunanlara göre daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Yeterli maskenin olmayacağı ve korunamayacaklarını düşünenlerin ise depresif semptomlarında ağır bir artış bulmuşlardır. Burke ve arkadaşları (2020) İrlanda'da yürüttükleri ulusal çalışmalarında da benzer bir şekilde COVID-19'da dolayı yaşanan karantina sürecinde depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinde belirgin bir artış tespit etmişlerdir. Mazza ve ark.'da (2020a) İtalyan toplumu üzerinde yaptıkları çalışmalarında kadınların, olumsuz duygulanıma sahip bireylerin ve ayrılma sorunları olanların, daha yüksek düzeyde depresyon, anksiyete ve stres belirtileri sergiledikleri bulunmuştur. Enfekte bir tanıdığın olması hem depresyon hem de stres düzeylerinin artmasıyla ilişkilendirilirken, stresli durumlar ve tıbbi sorun öyküsünün olması daha yüksek düzeyde depresyon ve anksiyete ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Son olarak, enfekte bir aile üyesine sahip olanlar ve ikametgahlarının dışında çalışmak zorunda kalan gençlerde sırasıyla daha yüksek düzeyde kaygı ve stres belirtileri bulunmuştur.

Benzer bir şekilde Stanton ve arkadaşları (2020) Avustralya toplumunda Nisan 2020'de çevrimiçi olarak Depresyon, Anksiyete ve Stress Ölçeğinin (DASS), yanı sıra alkol ve sigara kullanımı, uyku düzeni ve günlük aktiviteyi COVID-19 pandemisi öncesi ve sırasında değerlendirmek amacı ile bir envanter uygulanmışlardır. Toplanan veriler doğrultusunda COVID-19 pandemisinin başlangıcından bu yana fiziksel aktivitede azalma, uyku bozuklukları, alkol ve sigara kullanımında artış gibi negatif değişiklikler ve DASS sonuçlarına göre de daha yüksek depresyon, anksiyete ve stress tespit edilmiştir. Kadınlarda ve bir ilişkisi olmayanlarda, düşük gelir seviyesine sahip bireylerde, 18-45 yaşlarında veya kronik hastalığı olanlarda bir veya daha fazla psikolojik sıkıntı durumunda önemli ölçüde DASS'tan daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür. Passos ve arkadaşlarının (2020) Portekiz ve Brezilya'da yaptıkları çalışmalarında COVID-19 pandemisinin anksiyete ve depresyon prevalansını pandemi öncesi döneme göre daha yüksek olarak saptamıştır. Brezilya COVID-19 salgınından önce genel nüfusta %9,3'lük anksiyete prevalansı ile dünyanın en yüksek prevalansına sahip iken Portekiz'de ise COVID-19 öncesi anksiyete prevalansı %4,9 idi. Brezilya ve Portekiz'de COVID-19 pandemi öncesi depresyon prevalansı sırası ile %5,8 ve %5,7 idi. Araştırmacılar çalışmalarında anksiyete prevalansını %71,3, depresyon prevalansını ise %24,7 olarak hesaplamışlar ve örneklemin %23,8'inde hem depresyon hem de anksiyete olduğunu tespit etmişlerdir. Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri tüm dünyada sosyal mesafe, maske ve eldiven gibi koruyucu ekipmanların kullanılmasının yanı sıra ellerini en az 20 saniye yıkamak ve yüzeyleri günlük olarak dezenfekte etmenin COVID-19 bulaşımının önlenmesi için önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu tavsiyelerin sağlıklı bireyler için yazıldığı ve OKB'si olan bireyler için, bu tavsiyelere uymanın ne kadar zorlayıcı olabileceği açıktır. Bu çalışmanın amacı COVID-19 pandemisi sırasında Scopus, Science Direct ve PubMed'de yayınlanan araştırma makalelerini inceleyerek pandeminin OKB'li bireyleri nasıl etkilediğini tespit etmektir.

Yöntem

Bu çalışma sistematik bir inceleme olup Scopus, ScienceDirect ve PubMed veri tabanlarında 2020 yılı içerisinde yayınlanmış makaleleri içermektedir. Sistematik derleme, klinik bir soruya yanıt ya da probleme çözüm oluşturmak için, o alanda yayınlanmış tüm çalışmaların kapsamlı bir biçimde taranarak, çeşitli dahil etme ve dışlama kriterleri kullanarak ve araştırmaların kalitesi değerlendirilerek hangi çalışmaların derlemeye alınacağına belirlenmesi, derlemeye dahil edilen araştırmalarda yer alan bulguların sentez edilmesidir (Karaçam, 2013).

Kasım 2020 tarihinde Scopus, ScienceDirect ve PubMed veri tabanları “COVID-19” ve “OCD” anahtar kelimeleri ile taranmıştır. Taramada dil kısıtlamasına gidilmemiştir. Yapılan bu ilk tarama sırasında Scopus veri tabanında 34, ScienceDirect veri tabanında 30 ve PubMed veri tabanında da 22 makale bulunmuştur. Bu ilk tespitin ardından bazı ekleme ve dışlama ölçütlerine dayanarak bu çalışmanın temel veri kaynaklarına ulaşılmıştır.

Ekleme ve dışlama ölçütlerinde uygulanan basamaklar aşağıdaki gibidir:

Adım 1. Makalenin 2020 ve sonrasında yayımlanmış olması,

Adım 2. Makalenin başlık, anahtar kelime ve özetinde “COVID-19” ve “OKB” ifadelerinin bulunması,

Adım 3. Derleme ve Editöre Mektup niteliğinde olan makalelerin elenmesi,

Adım 4. COVID-19 ve Koronavirüs ile ilgili geliştirilen ölçek geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının elenmesi,

Adım 5. Birden fazla veri tabanında ortak olarak taranmış olan araştırma makalelerinin elenmesi.

Bu ekleme ve dışlama ölçütlerine göre Scopus veri tabanında ölçütlere uygun 11, ScienceDirect veri tabanında ölçütlere uygun 2 ve PubMed veri tabanında ise ölçütlere uygun 5, toplamda 18 araştırma makalesi çalışmaya dahil edilmiştir.

Bulgular

Bu sistematik derleme çalışması kapsamında incelenen araştırma makalelerini COVID-19 pandemisinin OKB tanısı ve tedavisi üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmalar, OKB tanısı almış çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmalar, üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmalar, yetişkin OKB tanısı almış hastalarla ilgili çalışmalar ve OKB ile çalışan klinisyenlere kılavuz niteliğinde tavsiye içeren çalışmalar olarak incelemek mümkündür. İncelenen çalışmalar Tablo 1’de verilmiştir.

Fontenelle ve Miguel (2020) COVID-19’un OKB tanısı ve tedavisine etkileri isimli çalışmalarında OKB’nin en yaygın obsesyonunun kirlenmekten korkma ve yıkama kompulsiyonu olduğunu belirtmişlerdir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) COVID-19 pandemisini hızlı yayılan ve öldürücülüğü yüksek bir salgın olarak nitelemiş ve bu salgından korunmanın önde gelen yollarından birkaçının da ellerin sık sık yıkaması, yüzeylerin sık sık dezenfekte edilmesi ve sosyal ilişkilerin sınırlandırılması olarak açıklamalar yapmıştır. Fontenelle ve Miguel’de (2020) bu korunma önerilerinin OKB hastalarının kirlilik ve

Tablo 1. Araştırmada kapsanan makalelerin özellikleri

Yazar	Konu	Örneklem	Veri toplama yöntemi	Sonuç
Rivera ve Carballea 2020	COVID-19'dan korunma önlemlerinin OKB için yeni bir tetikleyici olduğu	OKB tanılı hastalar	COVID-19 pandemisinin OKB tanı ve tedavisi üzerindeki etkilerinin gözlem yolu ile değerlendirilmesi	Özellikle klinisyenlerin yeni normal ve maske, mesafe ve temizlik konularında yapılan uyarıların OKB'li hastalarda semptom şiddetini artırabilecek bir nitelikte olması
Fontenelle ve Miguel 2020	COVID-19 pandemisinin OKB'nin tanı ve tedavisine etkileri	OKB tanılı hastalar	COVID-19 pandemisinin OKB tanı ve tedavisi üzerindeki etkilerinin gözlem yolu ile değerlendirilmesi	DSÖ'nün COVID-19 bulaşmasını engellemek için önerdiği hijyen kurallarının OKB semptomları ile karışabileceği ve OKB tedavisini olumsuz yönde etkileyebileceği
Jassi ve ark. 2020	COVID-19 pandemisi sırasında OKB'nin farklı görünümelerini incelemişlerdir.	OKB tanılı hastalar	COVID-19 pandemisinin OKB tanı ve tedavisi üzerindeki etkilerinin gözlem yolu ile değerlendirilmesi	OKB semptomlarının olgular açısından olumlu ve olumsuz olarak değerlendirilebileceği ve bireysel farklılıkların sergilenebileceği tartışılmıştır.
Aardema 2020	COVID-19 pandemisi sırasında virüsün nasıl amlamlandırılabileceği	OKB tanılı hastalar	COVID-19 virüsünün bilişsel düzeyde nasıl değerlendirilebileceği ile ilgili bilişsel faktörler	COVID-19 pandemisinde içsel kirlilik korkusu değil gerçekte var olan bir tehdidin olmasından dolayı mikrop/bulaşma obsesyonları ve temizlenme/ yıkama kompulsyonlarının daha dikkatli değerlendirilmesini önermektedir.
Robertson ve ark. 2020	Gilles de la Tourette Sendromu tanılı çocuk ve ergenlerin COVID-19 pandemisi sırasında yaşadıkları olası sorunların değerlendirilmesi	Gilles de la Tourette Sendromu	COVID-19 pandemisinin Tourette Sendromuna sahip çocuk ve ergenlerin tedavisi ve OKB belirtilerine etkilerinin gözlem yolu ile değerlendirilmesi	Pandemi ile ilişkili kaygı, kapanma/ karantina, bozukluğa özgün tik ve davranışlardaki farklılaşmalar ve COVID-19 virüsünün nörotropik etkileri konusundaki değerlendirmeler.
Nissen ve ark. 2020	OKB tanısını yeni almış ve tedavileri kontrol altında olan OKB tanılı ergenlerin pandemi ile birlikte semptomlarındaki değişikliklerin incelenmesi	OKB tanılı çocuk ve ergenler (Klinik grup n=65, Kontrol Grubu n=37)	Çevrimiçi anket	Klinik grup ve Kontrol Grubunun semptomlarında artış ve alevlenme tespit edilmiştir.
Seçer ve Ulaş 2020	COVID-19'un gençlerde duygusal tepkisellik, deneyimsel kaçınma, depresyon ve kaygı bağlamında OKB üzerindeki etkisinin incelenmesi	598 ergen (14-18 yaş aralığı)	Çevrimiçi anket	COVID-19 korkusunun OKB üzerinde önemli bir etkisi olduğunu, hastalığın yayılma hızı ve ölüm riski gibi olasılıklar göz önüne alındığında, ergenlerin yıkama ve istifleme takıntılarının yüksek olması korkunun yarattığı beklenti kaygısından dolayı geliştiği, COVID-19 pandemisinin depresyon ve anksiyetiyi ergenlerde artırdığı bunun da OKB semptomlarını artırdığını tespit etmişlerdir.

Tablo 1. Devamı

Yazar	Konu	Örneklem	Veri toplama yöntemi	Sonuç
Ji ve ark. 2020	Üniversite öğrencilerine karantina sırasında sonrasında ve yeni COVID-19 olgusunun tespit edilmediği dönemde anket uygulanmış ve COVID-19 korkusunun OKB semptomları üzerinde etkisi incelenmiştir.	Tıp Fakültesi Öğrencileri (n=1.591)	Çevrimiçi anket	COVID-19 korkusunun yüksek Y-BOCS skoru ile ilişkili olduğunu ve çevre (COVID-19 salgını) × psikoloji (korku ve/ veya anksiyete) etkileşiminin OKB'nin gelişiminde etkili olduğunu tespit etmişlerdir. OKB'nin etiolojisinde olumsuz olayların önemli rol oynadığı bildirilmişlerdir.
Abba-Aji ve ark. 2020	COVID-19 pandemisinin OKB Yaygınlık ve Yeni Başlangıçlı OKB ile ilişkileri	Genel popülasyon (n=6.041)	Çevrimiçi anket	Katılımların %60,3'ü OKB semptomlarının başladığını ve bu katılımların %53,8'inin ise ellerini yıkama zorlantılarının geliştiğini bildirmişlerdir. COVID-19 pandemisinin başlangıcında bu yana OKB belirtileri gösteren katılımların orta ve yüksek düzeyde anksiyete ve depresyon semptomları gösterdikleri de tespit edilmiştir. Zorlantılı el yıkama geliştiren bireylerin ise daha yüksek düzeyde anksiyeteye sahip oldukları görülmüştür.
Mazza ve ark. 2020	COVID-19'u atlattığı olguların taburculuktan sonra psikolojik semptomlarının değerlendirilmesi	COVID-19'u atlattığı olgular (n=402)	Yarı-yapılandırılmış görüşme formu ve diğer ölçümler	Hastaların %28'inin TSSB, %31'inin depresyon, %42'sinin anksiyete, %20'sinin OKB ve %40'ının da uykusuzluk sergiledikleri tespit edilmiştir.
French ve Lyne 2020	30 yaşlarında OKB tanılı kadın olgusunun COVID-19 sonrası edyada yayımlanan haberlerin semptom alevlenmesi üzerindeki etkileri	Kadın olgu	Yüz yüze görüşme	Medyada yayımlanan COVID-19 ile ilgili haberlerin OKB semptomlarında alevlenmeye neden olduğu tespit edilmiştir.
Prestia ve ark. 2020	Ayaktan tedavi gören OKB olgularının karantina öncesi ve sonrası dönemde bulaşma obsesyonlarının ve semptom şiddetinin incelenmesi	OKB tanısı almış ve pandemi öncesi semptomları kontrol altına alınmış hastalar (n=30)	Yüz yüze görüşme	Karantina ve kapanma sırasında özellikle bulaşma obsesyonlarının arttığı ve genel olarak OKB semptomlarında ağırlaşma tespit edilmiştir.
Benatti ve ark. 2020	COVID-19 sürecinde OKB tanısı almış ayaktan tedavi gören hastaların hastalık seyirlerini incelemiştir	OKB tanısı almış ve tedavileri düzenlenmiş hastalar (n=123)	Yüz yüze görüşme ve telefon görüşmesi	Örneklemin yaklaşık üçte birinde OKB'lerinin kötüleştiği, yeni obsesyonlar ve kompulsiyonlar geliştirdikleri ve eski semptomlarda akut alevlenmelerin olduğu tespit edilmiştir. Kötüleşen OKB bulgularının yanı sıra olgularda intihar düşüncelerinin arttığı, interneti daha sık kontrol ettikleri, uyku bozuklukları, kaçınma davranışları ve işle ilgili problemler yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 1. Devamı

Yazar	Konu	Örneklem	Veri toplama yöntemi	Sonuç
Plunkett ve ark. 2020	COVID-19 salgınından sonra hastalıklarının seyirlerini değerlendirmişlerdir.	Anksiyete ve OKB Bozukluk tanısı olan hastalar (n=30; OKB n=12)	Yüz yüze görüşme	Katılımcıların yaklaşık %40'ında COVID-19 kısıtlamalarının anksiyete semptomlarını artırdığını, COVID-19'un en büyük etkisinin sosyal işlevsellik düzeylerini geriletmesi olarak tespit etmişlerdir. OKB'li hastalarda COVID-19 salgını bir tetikleyici görevi üstlenmiş ve semptomlar artmıştır.
Jelinek ve ark. 2021	Yıkama kompulsiyonu olan ve olmayan OKB olgularının COVID-19 pandemisi sırasında incelenmesi	OKB tanılı hastalar (n=394, yıkama kompulsiyonlu olan OKB hastaları n=223)	Çevrimiçi anket	Katılımcıların %72'si OKB'de artış olduğunu ve bu artışın, yıkayıcı olmayanlara kıyasla önemli ölçüde arttığı tespit edilmiştir. Semptomların kötüleşmesi öncelikle hareketliliğin azalması ve kişilerarası çatışmalarla ilişkili olduğu görülmüştür. Yıkayıcılarda, hijyenle ilgili işlevsiz inançlar yıkayıcı olmayanlara göre semptomların ilerlemesine neden olacak şekilde daha yüksek olduğu gözlenmiştir.
Capuzzi ve ark. 2020	COVID-19 kapanma ve karantina sırasında acil psikiyatri servisine yapılan başvuruları 2019 yılı aynı dönem başvuruları ile karşılaştırılması	Acil Psikiyatri servisine başvuran hastalar (n=225)	Yüz yüze görüşme	Sosyo-demografik değişkenler açısından bir önceki yıl ile bir farklılık gözlemlenmezken, kannabis kullanımı bir yıl önceye göre artma, duygudurum bozukluklarında azalma, kendine zara verme ve intihar girişimlerinde artma, depresyon ve uyum bozukluklarında azalma fakat OKB'de artma tespit edilmiştir.
McKay verak. 2020	COVID-19 pandemisi sırasında olgular ile yüz yüze görüşen klinisyenlerin bulaşma korkusu ve davranışsal bağışıklık sisteminin uygulanan tedavi üzerindeki etkileri	OKB, Anksiyete Bozuklukları ve Bedene Odaklı Tekrarlayıcı Davranış Bozuklukları ile çalışan Klinisyenler (n=139)	Çevrimiçi anket	OKB ve anksiyete bozukluklarında uzmanlaşmış klinisyenlerin belirsizliğe karşı tahammülsüzlük oranları arttıkça bireysel bağışıklık sistemlerinin daha çok çalıştığı ve sonuç olarak da COVID-19'a maruz kalma tutumlarının belirlediğini tespit etmişlerdir.
Fineberg ve ark. 2020	COVID-19 pandemi döneminde OKB'li hastaların tedavisi için klinisyenlere bir kılavuz	OKB ile çalışan klinisyenler	Klinisyenlere yönelik öneriler	klinisyenlerin hastaların farklı kültürel çevrelerde yaşadıklarını akıldta bulundurarak öncelikle onları sakinleştirmeleri, dikkatli bir şekilde hastalık öyküsünü almaları, intihar riskini değerlendirmelerini, dengeli bir bilgi ile COVID-19'un ruhsal ve fiziksel etkiler hakkında psiko-eğitim sağlamalarını ve hastaların günlük internet kullanımları ve internetteki uğraşları hakkında bilgi almalarını önermektedirler.

mikroplardan korkma ile belirgin bulaşma obsesyonları ve temizleme/yıkama kompulsiyonları ile benzeştiği neredeyse bire bir aynı olarak kabul edilebileceğini vurgulamıştır. OKB tanıları ile ilgili yaptıkları öngörülerinde ise önümüzdeki birkaç ay ve hatta yılda OKB tanılarının artacağı yönünde olmuştur. Fakat dikkat edilmesi gereken birkaç konuya da bu noktada açıklık getirmeye çalışmışlardır. Bunlardan ilki OKB geliştirme riski altında olarak değerlendirilen bireylerin böyle bir salgınla karşılaşmamaları durumunda yine OKB geliştirip geliştirmeyecekleri sorusunun sorulması gerekliliği, sağlık otoriteleri tarafından vurgulanan sık sık ellerin yıkanması önerisinin bundan böyle bir hastalık belirtisi olarak sayılıp sayılmayacağı ve son olarak da şu anda OKB tanısı olan ve HIV ya da tüberküloz bulaşma tipi obsesyonları olan olguların bundan böyle obsesyonlarını COVID-19 olarak değiştirebileceği konularıdır. Diğer taraftan hastalık bulaşma ve bulaştırma obsesyonları da OKB tanılı bireyleri için yeni obsesyon türleri olarak gelişebilme ihtimali de yükselmiştir demektelerdir. Bütün bu tanı ve gidişat konusundaki bu soruların yanı sıra Hastalık Önleme Merkezlerinden yapılan elleri yıkama ve yüzeylerin sıklıkla dezenfekte edilmesi önerileri de OKB hastalarında ciddi sorunlara yol açacağı ve uygulanan psikoterapiyi de etkisiz kılacağı görüşünü paylaşmışlardır. OKB tedavisinde bulaşma obsesyonları ve temizleme/yıkama kompulsiyonları olan bireyleri için elleri yıkama ve yüzeyleri temizleme kompulsiyonlarına getirilen kısıtlamalar COVID-19 salgınından dolayı ne kadar uygulanabilir olduğunun da sorgulanması gerekliliğini ön plana çıkarmıştır. Araştırmacılar COVID-19 salgınının OKB olguları için avantajlı bir söyleme dönüştürülebileceğini ve temizliğin hastalıklardan korunmak için önemli bir etken olduğunu vurgulayarak bu salgının OKB hastalarının üzerine yüklenen damgalanmadan da onları kurtarabileceğini vurgulamışlardır.

Rivera ve Carballea (2020) koronavirüs, OKB ve hastalık anksiyetesi bozuklukları için bir tetikleyici isimli çalışmalarında OKB ve hastalık kaygısı bozukluğu tanılı bireyler için COVID-19 salgını anksiyete, korku ve stresi tetikleyici bir olgu olduğunu dile getirmişlerdir. Hastalık korkusu ya da hasta olan biri ile temasta bulunmak bu bireyler için kaygıyı azaltmakta kullandıkları törensel davranışları artırmakta ve korkuların abartılmasına neden olmaktadır denilmektedir. 11 Mart 2020 tarihinde DSÖ'nün COVID-19'u dünyayı etkisi altına alan bir pandemi olarak ilan edilmesinin ardından; sağlık kuruluşlarının özellikle temizliğe önem verilmesi gerektiği açıklamaları sağlık alanında çalışan uzmanların şu soruları sormasına neden olduğunu ifade ederek; "temizlik önlemlerinin COVID-19'dan korunmak için mi yapılmaktadır yoksa bunlar kompulsif davranışlar mıdır? hangi davranışın güvenlik için, hangi davranışın da kompulsiyon olduğuna nasıl karar verilecektir?" sorularının cevaplanması gerekliliğini ifade etmişlerdir. Bu salgınla birlikte OKB ve hastalık kaygısı bozukluğu tanılı bireylerin obsesyon ve kompulsiyonları ödüllendirici bir nitelik kazandığı ve temizlik, sosyal mesafe gibi kuralların yeni normaller olması da obsesyonel düşünce ve kompulsif davranışların hem tetikleyicileri hem de ödüllendircileri halini aldığını dile getirmişlerdir.

Jassi ve arkadaşları (2020) COVID-19 sırasında OKB görünümleri isimli çalışmalarında OKB'nin bireyden bireye farklılıklar gösterebileceği mevcut virüse karşı bazı olguların durumdan o kadar fazla etkilenmemesinin yanı sıra diğer bazılarının da bu durumdan

aşırı ve çok fazla zarar görebileceklerini dile getirmişlerdir. Hatta bazı hastaların sosyal mesafe önlemlerini olumlu bir şekilde yorumlayabileceklerinin de güvenlik ihtiyacı ve ilişkili kompulsiyonlarına iyi gelebileceğini de vurgulamışlardır. Bir grup hastanın da devlet tarafından alınan önlemlerin onların bulaşma ile ilgili obsesyonları ve temizlikle ilgili kompulsiyonlarını rahatlattığını belirtmişlerdir. Çalışılan gruptaki hastaların büyük bir çoğunluğu pandeminin başlamasından itibaren obsesyonlarının içeriğinin değiştiği diğer hastalıkların bulaşması ile ilgili obsesyonlar yerini COVID-19 bulaşmasına bıraktığı diğer bir kısmı ise de COVID-19 ile ilgili olup olmamasına bakılmazsınız semptomlarında önemli bir artış olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmacılar sosyal medyada filtrelenmeden yayımlanan bilgilerin kontrol etme ve güvenlik arama davranışlarını artırır niteliktedir. İnternet üzerinden erişilen bu bilgilerin korku ve belirsizlik yaratmaktadır. OKB'li hastalar alışveriş yaptıktan veya bir posta teslim aldıktan sonra saatlerce duş aldıklarını, her şeyi eldivenle tuttuklarını, eve giren her şeyi sildiklerini hatta bazılarının COVID-19'un evlerini enfekte ettiği ve evlerini temizlemek için duvar kağıtlarını ve halıları sökmek gibi aşırı önlemler aldıklarını ifade etmişlerdir. Belirsizliğe karşı tahammülsüzlük de OKB'nin önemli bulgularından bir diğeridir. Kimin COVID-19 olup olmadığının bilinmemesi de sosyal mesafe ve diğer önlem kriterlerini yerine getirmek sadece OKB'li hastalar için değil normal bireyler için de dikkat edilmesi gereken kurallar olarak görülmeye başlanmıştır. "Yeni Normal" OKB'li hastalarda ne kadarının yeterli olduğu ve hangi davranışların da anksiyete kaynaklı olduğunu ayırt edememe durumunu ortaya çıkarmıştır. Bunlara ek olarak pandemiden dolayı günlük yaşam aktivitelerinin etkilenmesi, ekonomik sıkıntılar gibi psikososyal riskler de OKB semptomlarını olumsuz olarak etkiler nitelikteki kaygı kaynaklarıdır.

Aardema (2020) OKB'de virüslere ve mikroplara kişisel anlamın atfedildiğini ve insan benzeri özelliklere sahip varlıklar olarak kişileştirmeleri ile bireyin benliğini tehdit ettiklerini ve özellikle bulaşma korkusunun takıntılı hale geldiğini öne sürmüştür. OKB'si olanları karakterize eden içsel kirlilik korkusunun bir sonucu olarak virüs ve mikrop tehdidi kişi için nesnelidir. OKB'si olan kişi, bulaşma korkusuyla gerçekliğe göre hareket ediyormuş gibi davranabilir veya buna inanabilir, ancak gerçekte sadece gerçekliğin kendisiyle karıştırılan, temelde yatan bir içsel kirlilik korkusu üzerine hareket etmektedir. COVID-19 pandemisinde ise böyle bir içsel kirlilik korkusu değil gerçekte var olan bir tehdidin olmasından dolayı mikrop/bulaşma obsesyonları ve temizlenme/yıkama kompulsiyonlarının daha dikkatli değerlendirilmesini önermektedir.

Robertson ve arkadaşları (2020) COVID-19 sırasında Tourette bozukluğu tanı ve tedavisi ile ilişkili olarak yaptıkları çalışmalarında COVID-19 pandemisinin Tourette Bozukluğuna sahip bireyler üzerindeki etkilerinin dört ana başlık üzerinden değerlendirmişlerdir. Bunlar pandemi ile ilişkili kaygı, kapanma/karantina, bozukluğa özgün tik ve davranışlardaki farklılaşmalar ve COVID-19 virüsünün nörotropik etkileridir. Pandemi ile ilişkili kaygıların özellikle COVID-19 ile ilgili medyada sergilenen acımasız ve sert ifadelerin kaygıyı yükselttiği, çocuklar için bu süreci tanımlamadaki güçlükler var olsa da gerek pandeminin kendisinin gerekse de pandeminin yol açtığı ekonomik güçlüklerden dolayı anne-babaların kaygılarının çocuklara aktarıldığı düşünülmektedir. Diğer bir eşlik

eden bozukluk olan OKB için uygulanan özellikle bilişsel davranış terapilerinde önerilen daha az el yıkama ödevlerinin yine medyada çıkan haberlerden dolayı olumsuz etkilendiği de aşıkardır. Bunların yanısıra diğer OKB yaygın semptomları arasında olan yakın birinin öleceği korkusu, simetri ve morbid ruminasyonların da artacağı neredeyse kaçınılmazdır. Kaygının tiklerin ciddiyetini artıracığı fakat bunun da Tourette Bozukluğunu ağırlaştırmadığı sadece yaşanan bağlama bağlı durumsal bir artış olduğu ailelere açıklanmalıdır. Robertson ve arkadaşlarının (2020) üzerinde durduğu diğer bir konu olan kapanma/karantina özellikle Tourette Bozukluğuna eşlik eden DEHB (Dikkat Eksikliği Hiperaktif Bozukluğu) aşırı hareketliliği fiziksel enerji boşaltımı yaşayamadıklarından dolayı dayanılmaz kılacağı ile ilgilidir. Karşıt davranışlar ve öfke patlamaları da bu süreci özellikle aileler için dayanılmaz kılabileceğini düşünmektedirler. Diğer taraftan öğrenme güçlükleri olan çocuklarda uzaktan eğitim belirli bir gerilemeye yol açabileceği de söz konusu başka bir zorluktur. Tourette Bozukluğu tanılı çocuklar için diğer önemli başlık olan tik ve davranışların farklılaşması başlığı altında ise özellikle öksürme, tükürme, burun çekme, geniz temizleme gibi sesle ilişkisi tiklerin yanı sıra diğerlerine dokunmanın da belirgin bir hale gelebileceğini düşünmektedirler. Son olarak da COVID-19 virüsünün (SARS-Co-V-2) koku ve tat alma duyularındaki kaybın belirtildiği norotropik etkilerinden dolayı nörogelişimsel bir bozukluk olan Tourette Bozukluğunun nörodejeneratif bir etki ile merkezi sinir sisteminde (MSS) yapacağı hasarlarla ilgi belirsizlikten doğan kaygılarını da dile getirilmiştir.

Nissen ve arkadaşları (2020) çocuk/ergenlerden oluşan özel bir OKB kliniğinde yeni teşhis edilmiş klinik grup ve Danimarka OKB Derneği aracılığıyla belirlenen tanısı yıllar önce konulmuş ve birincil tedavileri tamamlanmış anket grubu örneklem olarak alınmıştır. Her iki grupta da OKB belirtileri anksiyete ve depresif semptomlarda artış tespit edilmiştir. Anket grubunda bulunan olguların semptomlarında klinik gruba göre biraz daha fazla artış gözlemlenmiştir. OKB'nin alevlenmesi anksiyete ve depresif semptomların artmasına bağlı olarak geliştiği ve kaçınma davranışların artması ile bağlantılı olarak bulunmuştur. OKB'yi şiddetlendiren en önemli faktörler erken başlangıçlı olması ve ailede DEHB bozukluğu tanısının bulunması olarak tespit edilmiştir.

Seçer ve Ulaş (2020), COVID-19'un gençlerde duygusal tepkisellik, deneyimsel kaçınma, depresyon ve kaygı bağlamında OKB üzerindeki etkisinin incelenmesi isimli çalışmalarında 14-18 yaş aralığındaki 598 ergene çevrimiçi anket uygulanmış duygusal tepkisellik, deneyimsel kaçınma, depresyon ve kaygının, OKB üzerindeki aracı rolü incelenmiştir. Araştırma sonuçları, COVID-19 korkusunun OKB üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Hastalığın yayılma hızı ve ölüm riski gibi olasılıklar göz önüne alındığında, ergenlerin yıkama ve istifleme takıntılarının yüksek olması korkunun yarattığı beklenti kaygısından dolayı geliştiğini düşünmüşlerdir. Bu bulgunun yanı sıra COVID-19 pandemisinin depresyon ve anksiyete ergenlerde artırdığı bunun da OKB semptomlarını artırdığını dile getirmişlerdir. Son olarak da deneyimsel kaçınmanın COVID-19 korkusu ile birlikte OKB'ye aracılık ettiği. COVID-19 korkusu onların hastalık kapacakları ile ilgili obsesyonlarını artıran bir faktör olarak yorumlanmıştır.

Ji ve arkadaşları (2020) 5827 üniversite öğrencisine çevrimiçi olarak; 2 haftalık karantina döneminin ardından 8 Şubat 2020'de ilk anket; katılımcıların 2 hafta boyunca çevrimiçi kurslar aldığı 25 Mart 2020'de ikinci anket ve 2 hafta boyunca yeni olgu bildirilmediği 28 Nisan 2020'de de üçüncü anket uygulanmıştır. Katılımcılara Y-BOCS ve Zung Anksiyete Ölçeği verilmiştir. COVID-19 korkusu, OKB ve anksiyete skorları ilk ankette en yüksek seviye de iken üçüncü ankette daha düşük olarak hesaplanmıştır. Araştırmacılar COVID-19 korkusunun yüksek Y-BOCS skoru ile ilişkili olduğunu ve çevre (COVID-19 salgını) x psikoloji (korku ve/veya anksiyete) etkileşiminin OKB'nin gelişiminde etkili olduğunu tespit etmişlerdir. OKB'nin etiolojisinde olumsuz olayların önemli rol oynadığı bildirilmiştir.

Abba-Aji ve arkadaşları (2020) Kanada'da yürüttükleri çalışmalarında COVID-19 pandemisi ile birlikte yeni tanımlı OKB prevalans ve ilişkili faktörleri inceledikleri çalışmalarında genel olarak, katılımcıların %60,3'ü OKB semptomlarının başladığını ve bu katılımcıların %53,8'inin ise ellerini yıkama kompulsiyonları geliştiğini bildirmişlerdir. COVID-19 pandemisinin başlangıcında bu yana OKB belirtileri gösteren katılımcıların orta ve yüksek düzeyde anksiyete ve depresyon semptomları gösterdikleri de tespit edilmiştir. Kompulsif el yıkama geliştiren bireylerin ise daha yüksek düzeyde anksiyeteye sahip oldukları görülmüştür. Abba-Aji ve arkadaşları (2020) COVID-19 pandemisinin OKB prevalansını artıran önemli bir faktör olduğunu vurgulamıştır.

Mazza ve arkadaşları (2020b) COVID-19 atlatan 402 hasta ile taburculuktan bir ay sonra yaptıkları izleme çalışmalarında hastaların %28'inin TSSB (Travma Sonrası Stres Bozukluğu), %31'inin depresyon, %42'sinin anksiyete, %20'sinde OKB ve %40'ının da uykusuzluk (insomnia) sergiledikleri görülmüştür. Daha önceden psikiyatrik bir tanısı olan hastaların neredeyse tamamının da sahip oldukları psikopatolojiler kötüleşmiştir.

French ve Lyne (2020) medyada çıkan haberlerin OKB semptomlarının akut alevlenmesi ile ilişkili olgu çalışmalarında 30 yaşlarındaki bir OKB olgusunun kontrol altında bulunan kirlilik/hastalık bulaşma obsesyonlarını ve yıkama/temizleme kompulsiyonlarını alevlendiğini bildirmişlerdir. Medyada COVID-19 ile ilgili yapılan ve bulaştan korunma için önerilen sık sık elleri yıkama ve sosyal mesafenin korunması gibi önleyici davranışların halk sağlığı için önemli olduğunu fakat kırılabilir ve risk altında olan bireyler için zarar verebilme kapasitesine sahip olduğunu dile getirmişlerdir.

Prestia ve arkadaşları (2020) COVID-19 pandemisi öncesinde İtalya'da bir hastanede ayakta takip edilen OKB hastalarına pandemi öncesi uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ve OKB'nin şiddetini ölçen Yale-Brown Obsesif Kompulsif Skalası (Y-BOCS) pandemi ve sokağa çıkma yasağı uygulanmaya başladıktan 6 hafta sonra tekrar uygulanmıştır. Çalışmalarında OKB toplam semptomlarında, obsesyonlarda ve kompulsiyonlarda karantina öncesi ve karantina sırasında ciddi bir artış tespit etmişlerdir. Ailesiyle birlikte yaşayan OKB hastalarının mikrop/kirlenme obsesyonları ve kompulsiyonlarında ciddi derecede artış görülmüştür.

Benatti ve arkadaşları (2020) COVID-19 sürecinde OKB tanısı almış ayakta tedavi gören hastaların hastalık seyirlerini incelemiştir. Çalışmada İtalya'da bulunan üç farklı bölgedeki ayakta tedavi gören 123 hasta sosyo-demografik değişkenler ve hastalıklarının

gidişatı bakımından değerlendirilmiştir. Örneklemin yaklaşık üçte birinde OKB'lerinin kötüleştiği, yeni obsesyonlar ve kompulsiyonlar geliştirdikleri ve eski semptomlarda akut alevlenmelerin oluştuğu tespit edilmiştir. Kötüleşen OKB bulgularının yanı sıra olgularda intihar düşüncelerinin arttığı, interneti daha sık kontrol ettikleri, uyku bozuklukları, kaçınma davranışları ve işle ilgili problemler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Olgular terapi konusunda düzenlemelere gidilmesine ve aile katılımına da daha fazla ihtiyaç duyduklarını bildirmişlerdir.

Plunkett ve arkadaşları (2020) İrlanda'da ikincil basamak ruh sağlığı hizmetlerine başvuran ve daha önce ICD'ye (DSÖ Hastalıkların Uluslararası Sınıflandırılması) göre anksiyete bozukluğu olan 30 hasta ile yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanarak COVID-19 salgınından sonra hastalıklarının seyirlerini değerlendirmişlerdir. Elde ettikleri bulgular arasında katılımcıların yaklaşık %40'ında COVID-19 kısıtlamalarının anksiyete semptomlarını artırdığını, COVID-19'un en büyük etkisinin sosyal işlevsellik düzeylerini geriletmesi olarak tespit etmişlerdir. Bu çalışmaya dahil edilen hastaların yaklaşık %46,7'si COVID-19 salgınından etkilenmemiş hatta anksiyete semptomları daha önceki değerlendirmelere göre daha iyileşmiş olarak bulunmuş fakat OKB'li hastalarda COVID-19 salgını bir tetikleyici görevi üstlenmiş ve semptomlar artmıştır. Bu çalışmada psikiyatrik veya fiziksel komorbiditenin, COVID-19 zorunlu kısıtlamalarının semptomatolojiyi önemli ölçüde etkilemediği ve önceden anksiyete bozukluğu olan hastaların semptomatolojilerinde hafif bir artış olduğu ifade edilmiştir.

Jelinek ve arkadaşları (2021) OKB'si olan 394 katılımcıya (n=223 yıkayıcı) çevrimiçi bir ankete uygulamıştır. Katılımcılar OKB semptomlarının ciddiyetindeki değişimlerin nedenlerini, hayattaki değişimler (örn. Azalan hareketlilik, temizlik ürünlerinin azalan bulunabilirliği, ekonomik faktörler, kişilerarası çatışmalar) ve ayrıca katılımcıların COVID-19 ile ilişkili inanç ve deneyimlerine bağlı olarak değerlendirdikleri bildirilmiştir. Katılımcıların %72'si OKB'de artış olduğunu ve bu artışın, yıkayıcı olmayanlara kıyasla önemli ölçüde arttığı tespit edilmiştir. Semptomların kötüleşmesi öncelikle hareketliliğin azalması ve kişilerarası çatışmalarla ilişkili olduğu görülmüştür. Yıkayıcılarda, hijyenle ilgili işlevsiz inançlar yıkayıcı olmayanlara göre semptomların ilerlemesine neden olacak şekilde daha yüksek olduğu gözlenmiştir. OKB'si olan katılımcıların çoğu, COVID-19 pandemisinden olumsuz etkilenmiştir ve olumsuz etkiler yıkayıcı olmayanlara göre yıkayıcılarda daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır.

Capuzzi ve arkadaşları (2020) Kuzey İtalya'da bulunan acil psikiyatri servisine kapanma ve karantina sırasında yapılan başvuruları 2019 yılı aynı dönem başvuruları ile karşılaştırmıştır. Kapanma sırasında acil başvurular bir önceki yılın yaklaşık %58'ini oluşturduğunu tespit etmişlerdir. Sosyo-demografik değişkenler açısından bir önceki yıl ile bir farklılık gözlemlenmezken, kannabis kullanımı bir yıl önceye göre artma, duygudurum bozukluklarında azalma, kendine zara verme ve intihar girişimlerinde artma, depresyon ve uyum bozukluklarında azalma fakat OKB da artma tespit edilmiştir. Araştırmacılar özellikle kannabis kullanımı ve OKB tanılarındaki artışın COVID-19 pandemisinin kırılğan ve hassas bireyler üzerinde olumsuz etkileri olduğu sonuca varmışlardır.

McKay ve arkadaşları (2020) COVID-19 sırasında bulaşma korkuları için maruz kalma ve yanıt önleme tedavisi yürüten klinisyenlerin davranışsal bağışıklık sistemi etkilerinin tedaviye yaklaşımlarını nasıl etkilediğini inceledikleri çalışmalarında elde edilen bulgular şöyledir. OKB ve anksiyete bozukluklarında uzmanlaşmış klinisyenlerin belirsizliğe karşı tahammülsüzlük oranları arttıkça bireysel bağışıklık sistemlerinin daha çok çalıştığı ve sonuç olarak da COVID-19'a maruz kalma tutumlarını belirlediğini tespit etmişlerdir. CHILLS ölçeğinin alt ölçeklerinden biri olan soğukluk alt ölçeği puanlarının yükselmesi OKB hastası yoğun olan klinisyenlerin bulaşma ve tedaviye karşı takındıkları tutumları etkilediği bulunmuştur. OKB hasta sayısı arttıkça bulaşmaya karşı olan inançlar azalmaktadır. Bu bulgular özellikle pandemi sonrası dönemde klinisyenler için bir yol göstereceği olacağı düşünülmüştür. Fineberg ve arkadaşları (2020) COVID-19 pandemi döneminde OKB'li hastaların tedavisi için klinisyenlere bir kılavuz hazırlamışlardır. Bu kılavuzda klinisyenlerin hastaların farklı kültürel çevrelerde yaşadıklarını akılda bulundurarak öncelikle onları sakinleştirmeleri, dikkatli bir şekilde hastalık öyküsünü almaları, intihar riskini değerlendirmelerini, dengeli bir bilgi ile COVID-19'un ruhsal ve fiziksel etkiler hakkında psiko-eğitim sağlamalarını ve hastaların günlük internet kullanımları ve internetteki uğraşları hakkında bilgi almalarını önermektedirler. Yapılan bu ilk bilgi toplamanın ardından OKB semptomları sorunun temelinde yatan en önemli faktör olarak görüldüğü durumlar da ise; önceki ve mevcut ilaç kullanımı ve süregiden psikoterapiler konusunda bilgi alınmasını gerekirse değişikliklere gidilmesi için planlama yapılmasını ve hastanın sosyal ve mesleki işlevselliğinin yanı sıra bu süreçte aile desteğinin sağlanması için çaba sarf edilmesi olarak sıralamışlardır.

Tartışma

2019 yılının sonlarında Çin'de ilk olguların görülmeye başlandığı ve Mart 2020'de DSÖ'nün pandemi olarak ilan ettiği koronavirüs COVID-19 salgını dünyada yaşayan her bir bireyin hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Şüphesiz ki bu olumsuz etkiler ruh sağlığı açısından risk altında olan ya da çeşitli ruh hastalıklarına sahip olan kırılgan bireyler için daha yıkıcı ve olumsuz bir etki yaratmıştır. 2020 yılı içerisinde birçok araştırmacı COVID-19 pandemisinin bireylerin ruh sağlığı üzerindeki etkilerini ölçmeye ya da belirlemeye yönelik araştırma yapmaya başlamış ve bu konu ile ilgili olan alanyazın çok hızlı bir şekilde gelişmiştir. Bu çalışmada özellikle OKB tanısı olan ya da OKB geliştirme riski bulunan gruplarda yapılan çalışmalar bir araya getirilmiş ve COVID-19 pandemisinin OKB üzerindeki etkileri incelenmiştir.

COVID-19 pandemisi ile birlikte özellikle DSÖ ve Hastalık Korunma ve Önleme Merkezlerinden yapılan temizlik, sosyal mesafe ve kişisel korunma donanımlarının (eldiven, maske gibi) kullanılması gibi koruyucu önlemlerin alınması gerekliliği özellikle OKB hastalarında akut alevlenmelere neden olduğunu vurgulamışlardır. Özellikle Fontenelle ve Miguel (2020) ve Rivera ve Carballea'nın (2020) yaptığı çalışmalarda DSÖ ve Hastalık Koruma ve Önleme Merkezleri tarafından yapılan bu duyuruların herhangi bir ruhsal bozukluğu ya da riski bulunmayan bireyler için olduğu, bu duyuruların özellikle OKB hastalarının temizleme, yıkama kompulsiyonlarını artırdığı sonuçlarına ulaşmışlardır.

Her iki araştırmacı bu duyurular sonucu OKB ile çalışan klinisyenlerin kullanılan tanı sınıflamalarının belirttiği sıklık ve şiddet gibi başlıkları yeniden değerlendirmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Ortaya çıkan ya da alevlenen OKB semptomlarının COVID-19 salgınından dolayı önerilen önlemler kapsamında mı yoksa hastalığın yol açtığı bozukluktan mı kaynaklandığı sorularının da kafa karıştırıcı olduğunu vurgulamışlardır. Bunların yanı sıra OKB hastalarının psikoterapilerinde kullanılan temizleme/yıkama kısıtlamalarının da bu dönemde mümkün olmayacağını ve yaşlanılan bu sürecin hastaların hem semptomlarında bir kötüleşmeye hem de psikoterapinin etkisiz bir hale dönüşmesine neden olduğu da tartıştıkları önemli konular olmuştur. Özellikle Fontenelle ve Miguel (2020) OKB tanılarının geçtiğimiz birkaç ayda arttığı ve önümüzdeki birkaç yıl boyunca da artmaya devam edeceği öngörüsünde bulunmuşlardır. Rosso ve arkadaşları (2012) bir yakınının hastaneye yatması, bireyin fiziksel bir hastalık tanısı alması ve değer verilen bir şeyin kaybı gibi travmatik yaşantıların varlığı OKB tanılarını özellikle artırdığı ve özellikle kadın hastalarda temizlik ve simetri obsesyonlarının olması da hastalığı şiddetlendiren temel faktörler olarak belirlemişlerdir. Görüldüğu gibi travmatik yaşam olayları OKB tanı ve var olan hastalığın şiddetlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Robertson ve arkadaşları (2020) ve Nissen ve arkadaşları (2020) sırasıyla Tourette Bozukluğu olan ve OKB tanısı ile tedavi edilen çocuk ve ergenlerde olgularda ve Seçer ve Ulaş'da (2020) 14-18 yaşları arasındaki ergenlerde COVID-19 pandemisinin ruhsal etkileri hakkında çalışma yürütmüşlerdir. Robertson ve arkadaşları (2020) COVID-19 pandemisi Tourette Bozukluğu olan çocuklarda özellikle DEHB ve OKB semptomlarını artırdığını, uzaktan eğitimin özel eğitim ihtiyaçlarını geriletteği, öksürme, tükürme, dokunma gibi tiklerini artırdığını belirlemişlerdir. Nissen ve arkadaşları (2020) OKB tanısı almış ve tedavisi devam eden grupla pandemi sürecinde yeni tanı almış bir grup gencin OKB ile ilişkili semptomlarını karşılaştırmışlardır. Her iki grupta da OKB semptomlarının artmasının yanı sıra depresyon ve kaygı belirtilerinde de artış gözlemlenmiştir. Ergenlerle yapılan diğer bir çalışma olan Seçer ve Ulaş (2020) alışmasında COVID-19'a yakalanma korkusunun OKB ile ilişkili semptomları artırdığı ve ergenlerde temizleme/temizlenme ve istifçilik gibi davranışlara neden olduğunu ifade etmişlerdir. Millet ve arkadaşları (2004) OKB'nin olgusal ve komorbid özelliklerinin başlangıç yaşına göre değerlendirilmesi çalışmasında da özellikle erken başlangıçlı OKB hastalarında parazit/virüs bulaşma obsesyonlarının, istifçilik, temizleme kompulsiyonlarının daha yoğun olduğunu bulmuşlardır. Diğer taraftan aynı çalışmada geç başlangıçlı OKB ise daha çok çocuk doğumu ya da işle ilgili problemler gibi daha çok yaşam olaylarına bağlı stressör kaynaklı olduğu tespit edilmiştir.

French ve Lyne (2020) medyada çıkan haberlerin OKB semptomlarının akut alevlenmesi ile ilişkili olgu çalışmalarında 30 yaşlarında kontrol altında bulunan kirlilik/hastalık bulaşma obsesyonlarını ve yıkama/temizleme kompulsiyonlarını alevlendiğini bildirmişlerdir. Prestia ve ark. (2020) OKB toplam semptomlarında, obsesyonlarda ve kompulsiyonlarda karantina öncesi ve karantina sırasında ciddi bir artış tespit etmişlerdir. Abba-Aji ve arkadaşları COVID-19 pandemisinin OKB prevalansını artıran önemli bir faktör olduğunu vurgulamıştır. Ji ve arkadaşları (2020) COVID-19 pandemisinin OKB'nin etiyolojisinde

olumsuz olayların önemli rol oynadığı bildirilmiştir. Benatti ve arkadaşları (2020) COVID-19 sürecinde OKB tanısı almış ayaktan tedavi gören hastaların hastalık seyirlerini incelemiş ve örneklemin yaklaşık üçte birinde OKB'lerinin kötüleştiği, yeni obsesyonlar ve kompulsiyonlar geliştirdikleri ve eski semptomlarda akut alevlenmelerin olduğu tespit edilmiştir. Kötüleşen OKB bulgularının yanı sıra olgularda intihar düşüncelerinin arttığı, interneti daha sık kontrol ettikleri, uyku bozuklukları, kaçınma davranışları ve işle ilgili problemler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Plunkett ve arkadaşları (2020) OKB'li hastalarda COVID-19 salgını bir tetikleyici görevi üstlenmiş ve semptomlar artmıştır. Jassi ve arkadaşları (2020) COVID-19 sırasında obsesyonlarının içeriğinin değiştiği diğer hastalıkların bulaşması ile ilgili obsesyonlar yerini COVID-19 bulaşmasına bıraktığı diğer bir kısmı ise de COVID-19 ile ilgili olup olmamasına bakılmazsınız semptomlarında önemli bir artış olduğunu ifade etmişlerdir. Jelinek ve arkadaşları (2021) OKB'si olan katılımcıların çoğu, COVID-19 pandemisinden olumsuz etkilenmiştir ve olumsuz etkiler yıkıcı olmayanlara göre yıkıcılarda daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Capuzzi ve arkadaşları (2020) OKB tanılarındaki artışın COVID-19 pandemisinin kırılma ve hassas bireyler üzerinde olumsuz etkileri olduğu sonuca varmışlardır. Aardema (2020) COVID-19 pandemisinde ise böyle bir içsel kirlilik korkusu değil gerçekte var olan bir tehdidin olmasından dolayı mikrop/bulaşma obsesyonları ve temizlenme/yıkama kompulsiyonlarının daha dikkatli değerlendirilmesini önermektedir. Bu sistematik derleme çalışmasında bir araya getirilen sonuçlar Adams ve ark. (2018) obsesif kompulsif bozukluğun patogenezinde ve devamında stresin rolü isimli çalışmalarında stres ve travmatik yaşantıların OKB semptomlarının gelişiminde ve ifade edilmesinde önemli bir faktör olduğunu tespit etmişlerdir.

Mazza ve arkadaşları (2020b) COVID-19 atlatan hastaların %28'inin TSSB (Travma Sonrası Stres Bozukluğu), %31'inin depresyon, %42'sinin aksiyete, %20'sinde OKB ve %40'ünün da uykusuzluk sergiledikleri görülmüştür. Rees (2014) özellikle OKB'nin gelişiminde psikososyal stressörlerin OKB'yi tetikleyici bir faktör olduğunu tespit etmiştir.

OKB hastaları ile çalışan klinisyenlerle yaptıkları çalışmalarında McKay ve arkadaşları (2020) OKB ve anksiyete bozukluklarında uzmanlaşmış klinisyenlerin belirsizliğe karşı tahammülsüzlük oranları arttıkça bireyse bağışıklık sistemlerinin daha çok çalıştığı ve sonuç olarak da COVID-19'a maruz kalma tutumlarını belirlediğini tespit etmişlerdir. Fineberg ve arkadaşları (2020) COVID-19 pandemi döneminde OKB'li hastaların tedavisi için klinisyenlere bir kılavuz hazırlamışlardır.

Sonuç

COVID-19 pandemisi ile ilgili yapılan çalışmalar ışığında COVID-19 pandemisi toplumun ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği fakat özellikle OKB ve ilişkili bozuklukları yaşayan bireyler için daha yıkıcı bir süreç olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular ışığında OKB hastalarının gerek tanı ve gerekse tedavileri ile ilgili olarak dikkatli olunması ve medya ve diğer hastalık önleme ve korunma merkezlerinden yapılan açıklamalarında kırılma grupları da göz önünde bulundurularak yapılması gerekliliği ön plana çıkmıştır.

Kaynaklar

- Aardema F (2020) COVID-19, obsessive-compulsive disorder and invisible life forms that threaten the self. *J Obsessive Compuls Relat Disord*, 26:100558.
- Abba-Aji A, Li D, Hrabok M, Shalaby R, Gusnowski A, Vuong W et al. (2020) COVID-19 pandemic and mental health: prevalence and correlates of new-onset obsessive-compulsive symptoms in a Canadian province. *Int J Environ Res Public Health*, 17:6986.
- Adams TG, Kelmendi B, Brake CA, Gruner P, Badour CL, Pittenger C (2018) The role of stress in the pathogenesis and maintenance of obsessive-compulsive disorder. *Chronic Stress (Thousand Oaks)*, 2:2470547018758043.
- Vandenbosch GR (2007) *APA Dictionary of Psychology*. Washington DC, American Psychological Association.
- Benatti B, Albert U, Maina G, Fiorillo A, Celebre L, Girone et al. (2020) What happened to patients with obsessive compulsive disorder during the COVID-19 pandemic? a multicentre report from tertiary clinics in Northern Italy. *Front Psychiatry*, 11:720.
- Burke T, Berry A, Taylor LK, Stafford O, Murphy, E, Shevlin M et al. (2020) Increased psychological distress during COVID-19 and quarantine in Ireland: A national survey. *J Clin Med*, 9:3481.
- Capuzzi E, Di Brita C, Caldiroli A, Colmegna F, Nava R, Buoli M et al. (2020) Psychiatric emergency care during Coronavirus 2019 (COVID 19) pandemic lockdown: results from a Department of Mental Health and Addiction of Northern Italy. *Psychiatry Res*, 293:113463.
- Choi EPH, Hui BPH, Wan EYF (2020) Depression and anxiety in Hong Kong during COVID-19. *Int J Environ Res Public Health*, 17:3740.
- Fenfen G, Mengtong W, Anni Z, Zhang J (2020) How to deal with the negative psychological impact of COVID-19 for people who pay attention to anxiety and depression, *Precision Clinical Medicine*, 3:161-168.
- Fineberg NA, Van Ameringen M, Drummond L, Hollander E, Stein DJ, Geller D et al. (2020) How to manage obsessive-compulsive disorder (OCD) under COVID-19: A clinician's guide from the International College of Obsessive Compulsive Spectrum Disorders (ICOCS) and the Obsessive-Compulsive and Related Disorders Research Network (OCRN) of the European College of Neuropsychopharmacology. *Compr Psychiatry*, 100: 152174.
- French I, Lyne J (2020) Acute exacerbation of OCD symptoms precipitated by media reports of COVID-19. *Ir J Psychol Med*, 37:291-294.
- Fontenelle L F, Miguel EC (2020) The impact of COVID-19 in the diagnosis and treatment of obsessive-compulsive disorder. *Depress Anxiety*, 37:510-511.
- Jassi A, Shahriyarmolki K, Taylor T, Peile L, Challacombe F, Clark B et al. (2020) OCD and COVID-19: A new frontier. *Cogn Behav Therap*, 13:E27.
- Jelinek L, Moritz S, Miegel F, Voderholzer U (2021) Obsessive-compulsive disorder during COVID-19: Turning a problem into an opportunity?, *J Anxiety Disord*, 77:102329.
- Ji G, Wei W, Yue KC, Li H, Shi LJ, Ma JD et al (2020) Effects of the COVID-19 pandemic on obsessive-compulsive symptoms among university students: prospective cohort survey study. *J Med Internet Res*, 22:e21915.
- Karaçam Z (2013) Sistematik derleme metodolojisi: sistematik derleme hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 6:26-33.
- Köroğlu E (2016) *Klinik Psikopatoloji*, Ankara, HYB Basım Yayın.
- Lensi P, Cassano G, Correddu G, Ravagli S, Kunovac J, Akiskal H (1996) Obsessive-compulsive disorder: familial-developmental history, symptomatology, comorbidity and course with special reference to gender-related differences. *Br J Psychiatry*, 169:101-107.
- Li LQ, Huang T, Wang YQ, Wang ZP, Liang Y, Huang TB et al. (2020) COVID-19 patients' clinical characteristics, discharge rate, and fatality rate of meta-analysis. *J Med Virol*, 92:577-583.
- Li S, Wang Y, Xue J, Zhao N, Zhu T (2020) The impact of COVID-19 epidemic declaration on psychological consequences: a study on active weibo users. *Int J Environ Res Public Health*, 17:2032.
- López-Solà C, Fontenelle L, Bui, M, Hopper J, Pantelis C, Yücel M et al. (2016) Aetiological overlap between obsessive-compulsive related and anxiety disorder symptoms: Multivariate twin study. *Br J Psychiatry*, 208:26-33.
- Mazza C, Ricci, E, Biondi S, Colasanti M, Ferracuti S, Napoli C et al. (2020a) A nationwide survey of psychological distress among Italian people during the COVID-19 pandemic: immediate psychological responses and associated factors. *Int J Environ Re Public Health*, 17: 3165.
- Mazza MG, De Lorenzo R, Conte C, Poletti S, Vai B, Bollettini I et al. (2020b) Anxiety and depression in COVID-19 survivors: Role of inflammatory and clinical predictors. *Brain Behav Immun*, 89:594-600.
- McKay D, Minaya C, Storch EA (2020) Conducting exposure and response prevention treatment for contamination fears during COVID-19: The behavioral immune system impact on clinician approaches to treatment, *J Anxiety Disord*, 74:102270.

- Millet B, Kochman F, Gallarda T, Krebs MO, Demonfaucon F, Barrot I et al. (2004) Phenomenological and comorbid features associated in obsessive-compulsive disorder: influence of age of onset, *J Affect Disord*, 79:241-246.
- Nissen JB, Højgaard D, Thomsen PH (2020) The immediate effect of COVID-19 pandemic on children and adolescents with obsessive compulsive disorder. *BMC Psychiatry* 20, 511.
- Onder G, Rezza G, Brusaferro S (2020) Case-fatality rate and characteristics of patients dying in relation to COVID-19 in Italy. *JAMA*, 323:1775-1776.
- Passos L, Prazeres F, Teixeira A, Martins C (2020) Impact on mental health due to COVID-19 pandemic: cross-sectional study in Portugal and Brazil. *Int J Environ Res Public Health*, 17:6794.
- Plunkett R, Costello S, McGovern M, McDonald C, Hallahan B (2020) Impact of the COVID-19 pandemic on patients with pre-existing anxiety disorders attending secondary care. *Ir J Psychol Med*, doi: 10.1017/ipm.2020.75.
- Prestia D, Pozza A, Olcese M, Escelsior A, Dettore D, Amore M (2020) The impact of the COVID-19 pandemic on patients with OCD: Effects of contamination symptoms and remission state before the quarantine in a preliminary naturalistic study, *Psychiatry Res*, 291:113213.
- Rees JC (2014) Obsessive-compulsive disorder and gut microbiota dysregulation, *Med Hypothesis*, 82:163-166.
- Rivera RM ve Carballea D (2020) Coronavirus: A trigger for OCD and illness anxiety disorder? *Psychol Trauma*, 12(S1):S66.
- Robertson MM, Eapen V, Rizzo R, Stern JS, Hartmann A (2020) Gilles de la Tourette Syndrome: advice in the times of COVID-19. *F1000Res*, 9:257.
- Rosso G, Albert U, Asinari GF, Bogetto F, Maina G (2012) Stressful life events and obsessive-compulsive disorder: clinical features and symptom dimensions. *Psychiatry Res*, 197:259-264.
- Seçer İ, Ulaş S (2020) An investigation of the effect of COVID-19 on OCD in youth in the context of emotional reactivity, experiential avoidance, depression and anxiety. *Int J Ment Health Addiction*, doi: 10.1007/s11469-020-00322-z.
- Stanton R, To QG, Khalesi S, Williams SL, Alley SJ, Thwaite TL et al. (2020) Depression, anxiety and stress during COVID-19: associations with changes in physical activity, sleep, tobacco and alcohol use in Australian adults. *Int J Environ Res Public Health*, 17:4065.
- TPD (2006) Anksiyete Bozuklukları. Ankara, Türkiye Psikiyatri Derneği.
- Wang C, Pan R, Wan X, Tan Y, Xu L, Ho CS et al. (2020) Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) epidemic among the general population in china. *Int J Environ Res Public Health*, 17:1729.

Yazarların Katkıları: Yazar çalışmaya önemli bir bilimsel katkı sağladığını ve makalenin hazırlanmasında veya gözden geçirilmesinde yardımcı olduğunu kabul etmiştir.

Danışman Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Authors Contributions: The author attest that she has made an important scientific contribution to the study and has assisted with the drafting or revising of the manuscript.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the author.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.